

Hvordan læres gudstjeneste?

Gudstjenestelæring i konfirmanntiden. Pedagogiske forutsetninger og tilnærminger

AV KARLO MEYER

In a German study combining quantitative and qualitative approaches, the experience of confirmands at the age of 13 to 14 was examined with regard to church services. With special focus on influential variables concerning learning and motivating for church services, it was possible to specify and even correct current opinions on the basis of the collected data. For instance, parental commitment to the church plays a relatively less significant role in comparison to the effect of children's services. Another result was that the intrinsic motivation is not only affected by the contents of a service as conceptually defined and important for the youngsters, but in particular by experiencing the atmosphere during the service as well as experiencing security in the social setting. Based on these tangible results, practically oriented conclusions can be drawn concerning youngsters and church services.

Keywords: pedagogics of confirmation time • empirical research • worship services

KARLO MEYER, (f. 1968), Dr. theol. habil., MPhil, professor ved University of Saarland.
 Adr.: Lehrstuhl für Religionspädagogik, Fachrichtung 3.2, Evangelische Theologie, Universität des Saarlandes, Campus, Gebäude A4 2, 66123 Saarbrücken. E-post: Karlo.Meyer@uni-saarland.de

UNGDOM OG GUDSTJENESTE

Hvordan opplever ungdom gudstjenesten? «Å kaste bort søndagen». Slik beskriver én av ungdommene i vår undersøkelse det å delta i denne kirkelige aktiviteten en søndag formiddag.¹ Når det gjelder populærmusikk eller idrett, finner ungdom uten tvil glede i ritualer. Den samme ungdommelige gleden er derimot ikke til stede når det gjelder kristne gudstjenester. Hvilke forutsetninger er det som gjelder for læring av gudstjeneste?

I årene 2008 til 2012 gjennomførte jeg en stor undersøkelse om forutsetningene for gudstjenestelæring i konfirmanntiden. Undersøkelsen ble gjennomført i utvalgte menigheter i Nord-Tyskland. Jeg tok utgangs-

punkt i konfirmanntiden, som her varer mellom ett og halvannet år. 13-14 år gamle konfirmanter i Tyskland må delta regelmessig i gudstjenester.² Gjennom undersøkelsen utkrystalliserte det seg noen opplagte problemfelt. Samtidig fikk vi pekt på noen konkrete pedagogiske forutsetninger for godt arbeid med konfirmanter og gudstjenester.³

METODIKK

Undersøkelsen tok opp to spørsmål. 1) Hvordan opplever og husker konfirmanter gudstjenesten i starten av, midt i og ved slutten av den halvannet år lange konfirmanntiden? 2) Hvilke muligheter gir gudstjenesten for religionspedagogisk praksis?

1 En gutt (betegnelse AM) K. Meyer (2012a), s. 366

2 Mange menigheter i Tyskland krever obligatorisk gudstjenestebesøk to ganger i måneden i konfirmanntida.

3 Se Meyer 2012a om forskningsprosjektet. Meyer 2012b er et tilleggsbind for praktikere, i tillegg til at et kort sammendrag finnes i Meyer 2012d. Denne artikkelen tar opp og drøfter enkelte punkt som så langt ikke har vært i fokus.

Undersøkelsen samlet inn spørreskjema fra 800 ungdommer (hvorav 632 leverte spørreskjema på to forskjellige tidspunkt). 44 gruppesamtaler ble analysert med grounded theory. Ungdommene kom fra 32 forskjellige menigheter og tre skoler.⁴

Spørreskjemaet dekket fem aspekter: Kunnskap, deltakelse, skrivevillighet, følelser og motivasjon.⁵ I gruppesamtalene med forskjellig sammensatte grupper kunne ungdommene først ytre seg fritt om gudstjenesten, før intervjueren stilte oppfølgings spørsmål til enkelte punkt. Analysen fokuserte særskilt på samtalemønstrene som guttene og jentene brukte for å vurdere gudstjenesten positivt eller negativt. Trianguleringen av de to brukte fremgangsmåtene (spørreundersøkelse, samtaler) ble bearbeidet komplementært (Erzberger 1998, s. 137ff; om komplementaritet se Flick 2008, s. 19-21 og 76).⁶

HOVEDPROBLEMET I GUDSTJENESTE-ARBEID MED KONFIRMANTER

I begynnelsen av konfirmanntiden har de fleste tyske konfirmanter ikke stort mer enn et snev av grunnleggende kunnskap om

gudstjenesten,⁷ og de føler seg heller ikke spesielt tiltrukket av den. Kunnskapen om gudstjenesten vokser jevnt og trutt i konfirmasjonstiden – raskt i begynnelsen, så noe saktere. Emosjonell og spirituell tilknytning til gudstjenesten og motivasjonen for å delta, som er nokså lav i utgangspunktet, avtar derimot ytterligere i konfirmanntiden. Med andre ord: I løpet av konfirmanntiden lykkes kirken som regel med å øke ungdommenes kunnskap om gudstjenesten, men mislykkes når det gjelder faktorer som spiritualitet, emosjoner og motivasjon knyttet til gudstjenestebesøk.

Selv om man til en viss grad lykkes med kunnskapsformidlingen, er menighetene mer opptatt av det affektive. Det er ikke bare kunnskap om gudstjenesten som er målet, men først og fremst formidlingen av gudstjenestens spiritualitet og de affektive og emosjonelle dimensjoner denne innebærer.⁸ At det lykkes å formidle disse er imidlertid et unntak og slett ikke regelen.

Ved siden av dette hovedresultatet indikerte undersøkelsen også noen utgangspunkt for konstruktivt gudstjenestearbeid med konfirmanter. Tre av disse skal presenteres her og

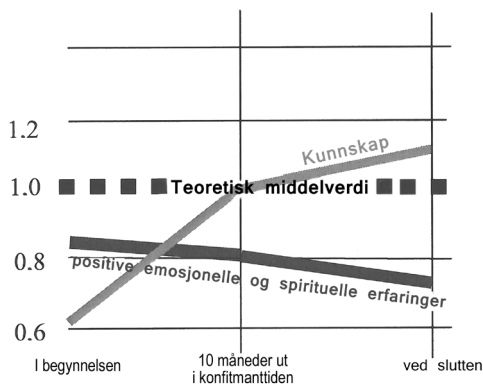
4 Alle menigheter er fra delstaten Niedersachsen og hørte i hovedsak til den lutherske Hannoversche Landeskirche. Utvalget besto av menigheter med et utprøvd opplegg for konfirmanntida som de hadde brukt over flere år. I prosjektets første fase var dette menigheter med tradisjonell ukentlig undervisning over et tidsrom på halvannet år. I andre og tredje fase kom menigheter med andre undervisningsvarianter, blant annet sommerleir, til.

5 En første del fokuserte på «basiskunnskap». I luthersk kontekst forutsettes det som regel en viss grunnkunnskap, og denne kunne spørres etter i skjemaet. Dessuten ble det spurt om gudstjenestebesøk og om villighet til framtidig medvirkning i gudstjenesten. Ut over dette ble det stilt spørsmål om emosjonelle og spirituelle erfaringer og om indre og ytre motivasjoner for gudstjenestedeltakelse etter konfirmasjon.

6 I de første tiårene med utvikling av kvantitative og kvalitative metoder var det vanlig å holde disse strengt fra hverandre for å forhindre metodisk korrupsjon. I dag er parallell bruk av metodene et vanlig valg. Gjennom forskjellig tilnærming ble metodisk sammenblanding utelukket i prosjektet. Samtidig ble det åpnet for kontrollert utveksling av impulser mellom begge sider av forskningsprosessen. Grounded Theory og spørsmål om «minimal sammenliknbarhet» ble brukt i det første utvalget av menigheter. Når de første kvantitative resultater viste «suksessfulle» og «usuksessfulle» menigheter på alle områder, førte dette til spørsmål som ble tatt opp i den kvalitative delen og besvart der. Resultatene fra den kvalitative delen førte til en ny analyse av de kvantitative data. Først i denne reanalysen kom det fram at suksess eller manglende suksess med gudstjenestelæring avhenger av konfirmanternes positive eller negative erfaringer med gudstjenesten som sosial og atmosfærisk opplevelse.

7 Konkret: 51 % av utvalget vet ikke hva en kantor gjør, 60 % vet ikke hvem som leser teksten, 70 % har ingen formening om hvem eller hva man kunne ha forbønn for i en vanlig gudstjeneste, 91 % kjenner ikke betydningen av ordene *Kyrie eleison*. Omtrent 90 % kan ikke menighetens liturgiske svar. Bare 20 % kan nevne minst fire gjenstander som vanligvis står på alteret under gudstjenesten (K. Meyer (2012c), s. 771). Derimot vet 70 % at det er presten som lyser velsignelsen, og 65 % vet at man får brød og vin til nattverden.

8 For en diskusjon av andre hensikter og rammeplaner se K. Meyer (2012a), s. 47.

Kunnskap
Korrekte svar på åpne kunnskapsspørsmål i begynnelsen, etter 10 måneder og etter ett og et halvt år

Teoretisk middelvei
ved emosjonelle erfaringer: over linjen betyr (overveiende) positiv resonans, under linjen (overveiende) ingen (positiv) emosjonell resonans. Ved kunnskap: overfor flere rette enn feil eller ubesvarte svar, under linjen tilsvarer mer feil enn ubesvarte svar.

Positive emosjonelle og spirituelle erfaringer
utvikling gjennom konfirmanntiden

Tabell 1: Gudstjenestekunnskap og spirituell-emosjonell gudstjenesteopplevelse i konfirmanntiden⁹

drøftes i et avsluttende fjerde punkt.

Under arbeidet med spørreundersøkelsen ble det ført lange uformelle samtaler med prestene som var involvert i utdeling av første og andre runde med spørreskjemaer. Det viste seg at disse konfirmanntilærerne kom frem til de samme antakelser når det gjaldt en del pedagogiske spørsmål. Selv om dette kom frem for sent for å bli brukt i utformingen av spørreskjemaene, kunne prestenes antakelser drøftes i lys av resultatene.

De antakelsene som artikkelen skal drøfte med utgangspunkt i undersøkelsens funn, fordeler seg på tre forskjellige temaområder: 1) forutsetninger forut for konfirmanntiden, 2) gudstjenesteplanlegging og 3) prekenarbeid.

Antakelse 1: Foreldrenes relasjon til kirken spiller en vesentlig rolle for konfirmanntenes gudstjenesteopplevelse.

Antakelse 2: Gudstjenestemotivasjonen øker hvis man i gudstjenesteplanleggingen legger til rette for at ungdom får oppgaver i gudstjenesten.

Antakelse 3: Gode preker som passer for ungdom gir gode minner fra gudstjenesten.

Disse tre antakelser er nokså vanlige i arbeidet med konfirmanter. Fordi de vil prege mye av konfirmanntidens gudstjenestepedagogikk, er de viktige. Den gjennomførte undersøkelsen belyser dem alle tre, og kan korrigere dem nokså kraftig på enkelte punkt.

DRØFTING AV ANTAKELSEN «FORELDRENES RELASJON TIL KIRKEN SPILLER EN VESENTLIG ROLLE FOR KONFIRMANTENES GUDSTJENESTEOPPLEVELSE»

Det er vanlig å anta at ungdommers holdning til gudstjenesten har mye å gjøre med foreldrenes forhold til kirken. Selv om det i og for seg er riktig, viste erfaring med søndagsskole/barnegudstjenester seg å være mye viktigere i de undersøkte menighetene. Sammenhengen med slik erfaring var spesielt tydelig når foreldrenes relasjon til kirken var heller svak. Med andre ord spiller søndagsskole-/barnegudstjenesteerfaringer en viktig

⁹ Verdiene av alle deltakende: Kunnskap t1 ,675 t2 ,989 t3 1,096 (N= 773, 794, 301) SpirituEmotio 0,851, 0,834 0,777 (N= 712, 765, 282), K. Meyer (2012c), S. 800 og 838 (Verdiene for SpirituEmo her og i grafikken halvert for tilpasning til kunnskapsskalaen). : Verdiene for utvalget konfirmanter som deltok ved alle tre tidspunkt: kunnskap: ,580 1,051 1,146 (jf. Meyer 2012a, s. 204 og Meyer 2012c, s.800)

rolle uavhengig av kirkelig sosialisering i hjemmet^{9a}. Lengre søndagsskole-/barne-guds-tjenestedeltakelse medførte større grad av fortrolighet, kunnskap, emosjoner og motivasjon rundt gudstjenesten hos ungdom.¹⁰

To statistiske beregninger belyser dette ytterligere. Når det gjelder motivasjon for gudstjenestebesøk, kunne vi sammenligne betydningen av forskjellige parametere.¹¹ Foreldrenes relasjon til kirken korrelerte med ungdommenes gudstjenestemotivasjon, men en regresjonsanalyse viste at denne relasjonen ikke var signifikant sammenlignet med andre faktorer.¹² Det var andre erfaringer som spilte en mer signifikant rolle. Disse igjen kunne ha en sammenheng med foreldrene. Ved siden av barnas søndagsskole-/barnegudstjenesteerfaring spilte også tidligere bønnepraksis en viktig rolle (Meyer 2012a, s. 509). Begge disse erfaringene vil selvfølgelig ofte, men ikke nødvendigvis, henge sammen med foreldrene. Det er ungdommenes egne tidligere erfaringer med søndagsskole/barnegudstjeneste og bønnepraksis som er utslagsgivende for gudstjenestemotivasjonen. Med henblikk på foreldrene betyr dette at foreldrenes forhold til kirken i seg selv ikke er avgjørende. Snarere går det på hvorvidt foreldrenes adferd legger til rette for deltakelse i søndagsskolen

og erfaring av bønnepraksis. Og motsatt: hvis andre sosialiseringsinstitusjoner virker positivt i retning bønn og gudstjeneste (besteforeldre, skole, forbilder, attraktive tilbud i menigheten), vil atferden de utløser, være viktigere for senere gudstjenestemotivasjon enn en lav kirkebinding hos foreldrene.

Et annet område der foreldrenes innflytelse viste seg å være mindre viktig enn vanligvis antatt, er kunnskap om gudstjenesten. Mens grunnkunnskapen gutter og jenter bringer med seg til konfirmantåret korrelerer direkte med foreldrenes kirkerelasjon, er denne sammenhengen ikke lenger til stede ett år ut i konfirmanttiden. På dette punktet er konfirmantenes læringsmuligheter i menigheten blitt mer avgjørende.¹³

Den opprinnelige antakelsen må altså korrigeres kraftig. Foreldrene er ikke alfa og omega for motivasjon, og de er heller ikke alfa og omega for kunnskap om gudstjenesten – i hvert fall ett år ut i konfirmanttiden. Deltakelse i søndagsskole, tidligere bønneerfaringer og god tilrettelegging i konfirmanttiden er mer utslagsgivende for «gudstjenestelæring» enn foreldrenes relasjon til kirken.

9a I Tyskland kalles søndagsskole for barnegudstjeneste og har en tydelig gudstjenesteprofil. (Oversetter)

10 Korrigert for foreldrenes innflytelse (K. Meyer 2012c s. 945), jamfør dessuten at søndagsskole førte til signifikante forskjeller på alle skaler (K. Meyer 2012a s. 267).

11 Motivasjon betegner oppslutningen om forskjellige indre motiver for framtidig gudstjenestebesøk. Motivasjon sammenfatter følgende spørsmål: Ovenfor (...) anslo du hvor mange ganger du kommer til å gå på gudstjeneste. Av hvilke grunner (...) vil du da gå til gudstjenesten? (...) Jeg kommer til å delta etter konfirmasjon: fordi jeg ønsker å be / fordi jeg liker musikken / fordi jeg liker stemningen / fordi jeg vil ta meg tid til Gud / fordi jeg setter pris på å komme til ro / fordi jeg liker fellesskapet med de andre menneskene der (K. Meyer, 2012c, s. 766). I fortesten dominerte pliktmotivet for gudstjenestebesøkene i konfirmanttida. Derfor ble denne projeksjonen for framtiden valgt – underforstått at nåtiden er avgjørende for besvarelsen.

12 Regresjonsanalysen med forskjellige kombinasjoner av variabler viste at søndagsskole hadde gjennomgående signifikant innflytelse på motivasjon, mens foreldres betydning ikke var signifikant, K. Meyer (2012a) s. 510.

13 Dette kunne påvises for metodisk mangfold. Ungdommene ble spurt om følgende metodiske varianter i undervisningen: fortelle egne erfaringer i gudstjenesten, bidra med egne ideer, utforme andakter selv, arbeidsark til gudstjenesten, sangøvelser for deler i gudstjenesten, drøfting av meningen med noen elementer i gudstjenesten, formingsmaterieell eller leker med gudstjenesten som tema. Svarenes gjennomsnittsverdi (aldri, sjelden, av og til, ofte) ble betegnet som metodevariasjonsverdi.

Korrelasjoner		Kunnskap ved oppstart	Kunnskaps- økning det første året	Kunnskap ved siste spørterunde
Mors kirkerelasjon	Pearson-korrelasjon	signifikant korrelasjon ,134**	ikke signifikant ,053	ikke signifikant -,071
Fars kirkerelasjon	Pearson-korrelasjon	signifikant korrelasjon ,081*	ikke signifikant ,043	ikke signifikant -,051
Metodevariasjon for gudstjenestelæring i konfirmantarbeidet ¹⁴	Pearson-korrelasjon	ikke signifikant ,036	signifikant korrelasjon ,242**	signifikant korrelasjon ,194**

Tabell 2: Korrelasjon mellom kunnskapsskala, foreldrenes kirkerelasjon og metodevariasjon i konfirmantundervisningen. Én stjerne betyr korrelasjon på ,005-nivå, to stjerner på ,01-nivå¹⁵

Korrelasjoner med søndagsskoledeltakelse, kontrollert for mors kirkerelasjon			Hyppighet av tidligere søndags-skoledeltakelse
Mors kirkerelasjon ble nullt ut	Gudstjenestekunnskap etter ett år og gjennomsnittlig 25 gudstjenestebesøk.	Korrelasjon Signifikans (to-halet) Frihetsgrader	,162** ,001 424
	Villighet til skriftlig ytring om gudstjenesten etter ett år	Korrelasjon Signifikans (to-halet) Frihetsgrader	,103* ,034 424
	Villighet til fremtidig medarbeid i gudstjenesten etter ett år	Korrelasjon Signifikans (to-halet) Frihetsgrader	,262** ,000 424
	Positive emosjonelle og spirituelle erfaringer i gudstjenesten etter ett år	Korrelasjon Signifikans (to-halet) Frihetsgrader	,264** ,000 424
	Motivasjon for fremtidig guds-tjenestebesøk (oppgitt etter ett år)	Korrelasjon Signifikans (to-halet) Frihetsgrader	,294** ,000 424
	Utnulling av fars kirkerelasjon fører til ubetydelige forskjeller i de oppgitte verdier.		

Tabell 3: Korrelasjon mellom søndagsskoledeltakelse og andre skalaer kontrollert for mors kirkerelasjon

¹⁴ Det er konfirmantenes oppfatning som ble målt.

¹⁵ N mellom 588 (på slutten) og 768 (kunnskap i begynnelsen), se forøvrig K. Meyer (2012a), s. 210.

Følgende refleksjoner av en prest om hva hennes søndagsskolearbeid i menigheten har betydning for de senere konfirmanter, belyser dette godt:

«Jeg tror dette er fruktene av mitt barnearbeid. Jeg har vært her i ni år og har den store barnebibel-lørdagen der 60-70 barn deltar. Det er skolebarn fra to skolefritidsordninger som menigheten driver, som deltar. Vi jobber mye med bibelsk rollespill. Og minst halvparten av konfirmanter har vært med i søndagsskolen hos meg. Ikke nødvendigvis veldig regelmessig, men de vet. De vet at det er gøy ... Det er en god sak å sette ting i system, da kan man forhåpentligvis ta ut synergi-effekter. Og det har nok delvis vært fruktbart, tror jeg. Og de andre (konfirmanter) som ikke har peiling og egentlig ikke har lyst, de blir revet litt sånn med. ...» (Meyer 2012a, s. 626f).

Våre data om trettenåringer understreker den positive virkningen av tidligere erfaringer knyttet til de emosjonelle sidene av gudstjenesteopplevelsen. Erfaringene danner en viktig emosjonell basis for senere læring – til tross for at søndagsskole/barnegudstjeneste og hovedgudstjeneste er nokså forskjellige i form.

Dette kan henge sammen med et annet aspekt som stammer fra et helt annet felt, som det ikke finnes mye forskning på enda og som må undersøkes videre: Forskere ved Institutt for musikkfysiologi i Hannover har funnet ut at fysisk målbare emosjonelle reaksjoner på musikk er sterkere når musikkstykket var hørt tidligere, for eksempel i barndommen (R. S. Schaefer/ S. Furuya/ L. M. Smith/ B. B. Kaneshiro/ P. Toiviainen 2012). Det er nærlig-

gende å anta at emosjonelle reaksjoner på gudstjenestens atmosfære blir sterkere hvis man er kjent med denne atmosfæren fra før. Her gjenstår det mye forskning. Uansett kan vi fastslå at gudstjenestebesøk i barndommen har en langsiktig virkning også uavhengig av foreldre.¹⁶

DRØFTING AV ANTAKELSEN «GUDSTJENESTEMOTIVASJONEN ØKER HVIS GUDSTJENESTEPLAN- LEGGINGEN LEGGER TIL RETTE FOR AT UNGDOM TAR PRAKTISKE OPPGAVER I GUDSTJENESTEN»

Siden åttitallet er det skrevet mye om betydningen av konfirmanter aktive deltakelse i gudstjenesten.¹⁷ Vår undersøkelse bekrefter denne betydningen for de involverte menighetene.¹⁸ Men vår undersøkelse går også inn på kvaliteten i deltakelsen. Våre resultater viser en positiv effekt særlig hvis ungdommen helt i begynnelsen av konfirmanntiden kan oppleve at deres egne ideer for gudstjenesten blir akseptert og satt ut i livet.

I menigheter i Tyskland er det vanlig å ta opp ungdommenes ideer i de såkalte samtalegudstjenestene rett før konfirmasjon. Noen menigheter i utvalget gjorde dette imidlertid lenge før. En sammenlikning viste at hvis det finnes en form for deltakelse som åpner for ungdommenes egne ideer allerede i første halvdel av konfirmanntiden, fører dette til en signifikant økning av gudstjenestemotivasjonen. I en regresjonsanalyse ble effekten av deltakelsens hyppighet satt til ,1. Deltakelse med egne ideer økte gudstjenestemotivasjon

16 Foreldrenes endrede betydning tilsvarer allmenne funn i ungdomsforskning. Ifølge Fendt er for eksempel foreldrene i mindre og mindre grad samtalepartnere fra 13 år og oppover, mens jevnaldrendes betydning tiltar. Overgangen finner som regel sted mellom den 13. og den 14. bursdag. I alderen 12 til 13 år er som regel far og mor samtalepartnere for personlige problemer, mens det fra 14 er jevnaldrende. (H. Fend, 1998, s. 267).

17 Mer utførlig se for eksempel H. Siegel (1984), s. 150ff, senere også R. Starck/ I. Scholz (1998), s. 254ff.

18 Aktiv deltakelse hadde i en foreløpig modellregning innflytelse på både motivasjon og generell altruisme. (K. Meyer, 2012a, s. 533).

i den samme regresjonsmodellen med ,139.¹⁹

Dette kan tolkes slik: Det er ikke bare deltakelsen i seg selv som er viktig. Minst like avgjørende for gudstjenestemotivasjonen er om ungdommens egne forslag blir tatt hensyn til.

H. Schwier skriver poengtert om dette: «Jeg opplever konfirmanter deltakelse i forbønn som oftest som en karikatur av seg selv: konfirmantene leser opp bønner for Vårherre som presten har formulert (sjelden) eller bare kopiert opp (vanligvis), og som uansett ble delt ut tidligst 10 minutter før gudstjenesten (hvis konfirmantene er heldige). Slik blir likeverdige medspillere degradert til statister.» (Schwier 2011, s. 112).

For å unngå slike karikaturer må bevisstheten rundt dette noe vage stikkordet «deltakelse» eller «medvirkning» utvides til å muliggjøre følgende erfaring – allerede i konfirmanttidens første halvdel: «Her blir mine ideer for gudstjenesten satt ut i livet.»

Dette er i tråd med innsikter fra pedagogisk motivasjonsforskning: Deci og Ryan identifiserer tre *basic psychological needs* for motivasjon: selvstendighet/autonomi, erfaringer av egne evner/opplevelse av å være kompetent, og sosiale relasjoner. Ved siden av relasjonserfaringer som vi kommer tilbake til under neste punkt, handler læringsmotivasjon mye om selvstendighet og opplevelsen av å være kompetent (R. M. Ryan/ E.-L. Deci 2000, s.68ff). Det framstår tydelig som at disse to motivasjonsfaktorene forenes i erfaringen av å kunne bidra selvstendig i kraft av egne evner – og dette kan forklare betydningen av egne ideer i gudstjenesten, i kontrast til den beskrevne karikaturen.

DRØFTING AV ANTAKELSEN «GODE PREKENER SOM PASSER FOR UNGDOM GIR GODE MINNER FRA GUDSTJENESTEN»

I de evangeliske kirker spiller ordet en sentral rolle. Som regel ble dette tolket slik at det uttalte ordet i prekenen og dens innhold ble tillagt en særskilt betydning. Flere av resultatene fra vår undersøkelse peker derimot i retning²⁰ av at prekenens tale bare er av marginal betydning for ungdom. Når ungdommene selv rangerer hva de husker best fra gudstjenesten, kommer tematiske minner på sisteplass (se tabell 5). Dette finner vi tydelig i deres egen vurderinger – de husker best rommet og personer (Meyer 2012a, s. 215). Men det kommer også klart fram når de i et fritekstspørsmål i en kunnskapstest skal oppgi et tema de har hørt om i en preken (se tabell 4). Ett år ut i konfirmanttiden, etter ca. 25 gudstjenestebesøk, kunne bare 33 % av konfirmantene gi et akseptabelt svar i form av å referere et slikt tema. (Meyer 2012a, s. 313).

Det var ikke det verbale innholdet som hadde mest betydning for ungdommene verken i vår kvalitative eller kvantitative undersøkelse, men erfaringer knyttet til det sosiale og til atmosfæren. Både ungdommens mønster i samtalen og en regresjonsanalyse av svarene i den kvantitative undersøkelsen pekte i samme retning. I regresjonsanalysen, slik vi demonstrerte tidligere ved gudstjenedeltakelsen, måler den såkalte betaværdien den relative innflytelsen av en variabel (for eksempel på gudstjenestemotivasjon) sammenlignet med et sett av andre variabler.

19 For beregning av motivasjonsøkning se Meyer (2012a), 517f. Beta-verdiene avhenger av en kombinasjon av innflytelsesfaktorer og oppgir derfor kun en relativ størrelse i forhold til andre inngående faktorer. I forskjellige beregningsmodeller kunne faktorene ha varierende innflytelse. En annen konstellasjon i absolutte tall – uten å ta hensyn til økning – førte til følgende bilde: I en modellregning med data fra 431 konfirmanter ble innflytelsen av simpel deltakelse på motivasjonen beregnet til en verdi av 0,8, mens deltakelse med egne ideer kom på 0,74 (K. Meyer 2012a, s. 509). I en litt annen modell basert på 600 datasett lå verdien for deltakelse med egne ideer på 0,125 (K. Meyer, 2012a, s. 515).

20 Direkte statistisk beregning, slik det ble gjort ved de andre eksemplene, var ikke mulig i dette tilfellet. Sånn sett gjenstår en presis empirisk undersøkelse. De dataene vi har, er imidlertid for tydelige indisier å regne.

13f «Husker du et prekentema fra gudstjeneste en søndag eller helg? Skriv det ned her:»		Hyppighet	Gjeldende svar, prosentandel
Gjeldende	<i>Ingen eller ikke akseptabelt svar</i>	515	64,8
	halvveis rett ²¹	16	2,0
	rett svar	264	33,2
	Gesamt	795	100,0

Tabell 4: Minner om prekentema²²

Jeg husker spesielt godt ...	N	Minimum	Maksimum	Gjennomsnittsverdi	Standardavvik
a22 ... <i>rommet</i> gudstjenesten fant sted i. t2	326	,0	4,0	2,675	1,367
g22 ... <i>personer</i> som gjorde noe fremme ved alteret. t2	326	,0	4,0	2,080	1,315
c22 ... <i>bilder</i> en kunne se på. t2	326	,0	4,0	1,733	1,200
b22 ... en <i>melodi</i> som ble spilt. t2	326	,0	4,0	1,721	1,323
e22 ... et <i>tema</i> det ble snakket om. t2	326	,0	4,0	1,696	1,256

Tabell 5: Minner i gudstjenestesammenheng²³ (t2: 10 måneder ut i konfirmanttiden)

Betaverdien av det vi kalte gruppesikkerhet, følelsen av sosial trygghet i gudstjenesten, kom i forskjellige beregninger ut med høyest innflytelse på gudstjenestemotivasjon.

Ved siden av søndagsskoleerfaring og det at egne ideer blir verdsatt, er det gudstjenestens sosiale opplevelse som styrer gudstjenestemotivasjonen. Hver av disse tre hadde stor innflytelse i seg selv, men vi kunne også sammenlikne betydningen dem imellom.

En regresjonsanalyse basert på data fra ca. 600 ungdommer fra rundt 30 menigheter viser at innflytelsen av det allment sosiale (trygghet i gruppen) på motivasjon var høyere enn betydningen av tidligere søndagsskoleerfaringer (som diskutert ovenfor)²⁴, men også høyere enn effekten av at egne ideer ble brukt i gudstjenesten (se ovenfor). Tabell 6 uttrykker dette i tall.

Jeg tolker dette slik at en god preken opplagt er et bidrag til atmosfæren i sin helhet, men det avgjørende er ikke dens innhold. Det avgjørende er den sosiale erfaringen og stemningen som oppleves i prekenen og utover dette i hele gudstjenesten.²⁵ Disse rangerer til og med foran andre faktorer med stor innflytelse.

Dette funnet er ikke nødvendigvis en pedagogisk eller homiletisk ulempe. For det første er det typisk for tidlig ungdomsalder at det sosiale har veldig stor betydning. Forskning på interesse og motivasjon kan dessuten belyse dette ytterligere. I denne forskningen skilles det mellom interesser som oppstår i en situasjon og aktualisering av interesser som den enkelte har fra før (A. Krapp/ S. Hidi/ K. A. Renninger 1992, eksempelvis s. 10, jf. S. Hidi/ K. A. Renninger 2006). En kan anta at enkelte ungdommer

21 'Halvveis rett' er betegnelsen for svar som enten bare tar opp navnet til høytiden eller som kunne gjelde for hvilken som helst preken, for eksempel 'jul', 'påske' eller 'Jesus'.

22 K. Meyer (2012), s. 213.

23 K. Meyer (2012), s. 215.

24 Det henger sikkert sammen med at ikke alle hadde muligheten til å besøke søndagsskolen.

25 Som sagt er en slik slutning nærliggende og nokså evident; en direkte sammenlikning mellom de to størrelsene er en oppgave for kommende forskningsprosjekter.

Vekting av viktige innflytelser på motivasjon:		Uavhengige variabler	Innflytelse beta-verdi	Sig.
Regresjonsanalyse N=594 R2 = ,489 - korrigert for 3 utliggere ²⁶	Avhengig variabel: Stor motivasjonsindeks (Cronb. Alfa = .87) 5-trinns skala (Likert)	1 (konstant)		,010
Disponerthet Langfristig hhv. tidligere utviklet holdning før/ved t1		Deltakelse i barnearbeid og søndagsskole i alderen 6 til 12 år	,143	,00
Involvering Pedagogisk fremgangsmåte i konfirmanntiden mellom t1 og t2		Deltakelse med egne ideer t2	,125	,00
Erfaring Inntrykk formidlet i konfirmasjonstidens gudstjenester mellom t1 og t2		Erfaring av trygghet i gruppen t2	,369	,00
		Erfaring: Det var veldig stemningsfullt t2	,350	,00

Tabell 6: Regresjonsanalyse av stor motivasjonsindeks relatert til bare fire pedagogisk relevante uavhengige variabler (t1: i begynnelsen av konfirmanntiden; t2: 10 måneder ut i konfirmanntiden)

med søndagsskoleerfaring aktualiserer tidligere interesser i gudstjenesten. Ungdom med søndagsskoleerfaring utgjør derimot ikke flertallet av konfirmanter – og enda mindre de som har utviklet en egen individuell interesse som barn.²⁷ Dess viktigere er det å ha fokus på å utløse interesse hos flertallet. Forskning på dette viser at utløserne på områder ofte ikke er innholdet, men sammenfall mellom innhold og ytre stimuli. En naturopplevelse, mat, en vits eller en spennende historie (for eksempel i undervisningen)²⁸ kan føre til at en begynner å beskjeftige seg med en gjenstand slik at tematisk interesse oppstår. En viktig trigger er gode relasjons- og gruppeerfaringer – og ikke bare hos ungdom. At man trigger interesse gjennom erfaringer av fellesskap, kan være en utbredt og potensielt effektiv strategi for et første møte. At temaet først i etterkant får sin betydning,

er et grunntrekk ved menneskelig interesse (S. Hidi/ K. A. Renninger (2006), s. 116ff).

Når man stiller høye krav til seg selv om innholdet i konfirmandundervisningen, bør man ta hensyn til at interessen – også i den enkelte konfirmands biografi – i utgangspunkt blir trigget av sosiale sammenhenger. Pedagogisk sett understreker dette egenverdien av relasjonserfaringer som en typisk utløser og et forberedende trinn, før det innholdsmessige kommer til sin rett. Bibelsk sett blir dette understreket i betydningen av det første kristne fellesskapet i gudstjenesten.²⁹

SOSIALE ERFARINGER SOM UTGANGSPUNKT FOR EN GUDSTJENESTEPEDAGOGIKK

Det finnes mange muligheter for å dra vekslers på gruppefølelsen hos ungdom i undervis-

26 Etter elimineringen oppsto det nye utliggere; det ble ikke gjort en ny eliminering. Utliggere ble gjort rede for i et appendix.

27 Sistnevnte utsagn kan ikke dokumenteres med tall, men vil være nokså evident for praktikere i menigheten.

28 En samling finnes hos D. A. Bergin (1999).

29 Det klassiske eksemplet er begrepet *koinonia*. Dette begrepet er tatt opp i sammenheng med konfirmandleir og drøftet utførlig av M. Sass (2005) s 257-273, og fra katolsk hold av P. Höring (2000).

ningen. Her byr opplevelsespedagogikken på mang-foldige muligheter. Men gudstjenesten er ikke stedet for å leke tillitsbyggende leker eller for å syse med problemløsning i team.

Den kvantitative undersøkelsen viste at dette i grunn ikke er et spørsmål om den ene rette metoden.³⁰ Gudstjenesteobservasjoner (Meyer 2012a, 604ff) frambragte følgende resultat: Når mennesker som disse 13-14 åringene hadde tillit til – som ungdomsledere, andre konfirmanter, men også foreldre – ga uttrykk for positive emosjonelle erfaringer med gudstjenesten, så utgjorde disse en bærende gruppe som konfirmanter kunne knytte gudstjeneste-erfaringen til. På dette grunnlaget kunne de så gå bredere og dypere inn i gudstjenesten – og i enkelte tilfeller også utvikle motivasjon til å besøke gudstjenester i framtiden.

Dette kan illustreres ved et eksempel fra en menighet i en bynær bygd. Her holdes det månedlig søndagsskole, på en lørdag, for barneskolebarn. Omtrent 60 barn og 10 ungdomsledere deltar sammen med noen ansatte. Det jobbes med en bibeltekst i cirka 4 timer, og foreldrene blir med til en avsluttende andakt. Fra elleveårsalderen blir noen av barna til søndagsskoleledere, og andre deltar i kor. Konfirmanttiden, som starter ved 13-årsalderen, kan spille på erfaringen til cirka en tredjedel av kullet. Ikke fordi de har omfattende kunnskap, det har de ikke, men de er motivatorer som har erfart at andakt og gudstjeneste kan være gøy. I konfirmanttiden blir det også tatt kontakt igjen med foreldrene. Et team bestående av foreldre,

hovedsakelig mødre, og konfirmanter jobber med gudstjenestene. En bærende gruppe av mødre og en bærende gruppe av erfarne tidligere søndagsskoledeleger og søndagsskoleledere sørger for at gudstjenestene blir støttet av et motivert og naturlig fellesskap.

Den gode sosiale erfaringen i gudstjenesten skyldes ikke minst disse gruppene som bærer gudstjenesten og styrker fellesskapsfølelsen.

Dette eksemplet må ikke misforstås. Poenget er ikke at denne varianten bør kopieres av andre menigheter. Det er avgjørende å se på lokale forhold. En må bruke lokale muligheter for å danne bærende grupper for gudstjenester og andakter, grupper som aksepteres av konfirmanter og som skaper en stemning som konfirmanter trives i (Meyer 2012a, s. 625-630). Slik kan man skape affektiv gudstjenestemotivasjon.

RESULTAT

Undersøkelsens resultater kan sammenfattes i følgende anbefalinger:

a) et godt søndagsskolearbeid kan ikke undervurderes som fundament for senere arbeid med konfirmanter. Det kan lede til at det danner seg en erfaren kjernegruppe blant ungdom som ser tilbake på positive gudstjenesteerfaringer og som kan dra andre med seg og gi sin positive resonans.

b) ungdommene bør oppleve tidligere i konfirmantåret at deres egne innspill har innflytelse på gudstjenesten, og på den måten erfare at de blir involvert og respektert.

30 For eksempel ved å bruke ungdomsledere. Ungdomsledere var veldig hjelpsomme hvis de var overbevist om det de gjorde. Var de ikke overbevist, hadde bruk av ungdomsledere ikke noen effekt. Totalt sett har menigheter med ungdomsledere ingen signifikant høyere verdier enn menigheter uten ungdomsledere. (Dette ble bekreftet av dataene i den landsdekkende undersøkelsen om konfirmantundervisning, K. Meyer (2012a), s. 290, W. Ilg/ F. Schweitzer/ V. Elsenbast (2009)). For at en overføring av stemning skulle lykkes, trengte det ikke å være ungdom med i spillet. I en menighet var det kun den karismatiske presten, i et annet tilfelle en dominant gruppe medkonfirmanter med gode erfaringer fra søndagsskolen; en annen gang var det foreldre – og selvfølgelig fantes det menigheter med erfarne og engasjerte ungdomsledere som hjalp til med utformingen av andakter.

c) mange prester bruker mye tid på prekenens innhold. Uten tvil er dette prisverdig. Men dette skal ikke spilles ut mot det faktum at sosiale og stemningsrelaterte sider ved gudstjenesten, som man også kan jobbe med, har større virkning på ungdom.

For å sammenfatte: Gudstjenestens budskap og affektive utbytte kan bli tilgjengelig for ungdom hvis de opplever seg selv i sin unge alder som respekterte gudstjenestedeltakere som blir tatt tilstrekkelig på alvor gjennom at deres ideer teller – og når de blir inkludert i en atmosfære som skapes av en gruppe i gudstjenesten, enten jevnaldrende, foreldrene eller hele menigheten.

LITTERATUR

- Bergin, D. A. (1999), «Influence on Classroom Interest», *Educational Psychologist* 34/2, s. 87-98
- Erzberger, Chr. (1998), *Zahlen und Wörter. Die Verbindung quantitativer und qualitativer Daten und Methoden im Forschungsprozeß* (Status Passages and the Life Course, Bd. XI), Weinheim
- Fend, H. (1998), *Eltern und Freunde. Soziale Entwicklung im Jugendalter* (Entwicklungspsychologie der Adoleszenz in der Moderne, Bd. 5), Bern
- Flick, U. (2008²), *Triangulation. Eine Einführung* (Qualitative Sozialforschung, Bd. 12), Wiesbaden
- Ilg, W./ Schweitzer, F./ Elsenbast, V. (2009), *Konfirmandenarbeit in Deutschland. Empirische Einblicke. Herausforderungen. Perspektiven. Mit Beiträgen der Landeskirchen* (Konfirmandenarbeit erforschen und gestalten, Bd. 3), Gütersloh
- Hidi, S./ Renninger, K.A (2006), «The Four-Phase Model of Interest Development», *Educational Psychologist*, 41,2, s. 111-127
- Höring, P. (2000), «Schlüsselprinzip Koinonia. Eine theologische Orientierung für die Jugendpastoral,» i: *Katechetische Blätter* 125 (2000), 194-198
- Krapp, A./ Hidi, S./ Renninger, K.A. (1992), «Interest, Learning and development», i: dies. (1992), *The role of interest in learning and development*, Hillsdale, s. 3-25
- Meyer, K./ Stemm, S. (2011), «Gottesdienst», i: Th. Böhme-Lischewski/ V. Elsenbast/ C. Haeske u.a. (2011), *Konfirmandenarbeit gestalten. Perspektiven und Impulse für die Praxis aus der Bundesweiten Studie zur Konfirmandenarbeit in Deutschland* (Konfirmandenarbeit erforschen und gestalten, Bd. 5), Gütersloh, s. 80-89
- Meyer, K. (2012a), *Gottesdienst in der Konfirmandenarbeit. Eine triangulative Studie* (Arbeiten zur Religionspädagogik, Bd. 50), Göttingen
- Meyer, K. (2012b), *Wie die Konfis zur Kirchen kommen. Fragen, Erfahrungen, Konzepte*, Göttingen
- Meyer, K. (2012c), *Anhänge zu Gottesdienst in der Konfirmandenarbeit. Eine triangulative Studie*, Meyer (2012a). Internet: http://www.v-r.de/_files_media/mediathek/downloads/541/Anhang_Gottesdienst_in_Konfirmandenarbeit.pdf (8.01.2014) (Appendix til K.Meyer 2012 a)
- Meyer, K. (2012d), «Gottesdienst in der Konfirmandenarbeit. Der kritische Punkt», *KU-Praxis* 57, s. 8-11
- Ryan, R. M./ Deci, E.-L. (2000), «Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being», i *American Psychologist* Vol. 55 1/2000, s. 68-78
- Sass, M. (2005), *Frei-Zeiten mit Konfirmandinnen und Konfirmanden. Praktisch-theologische Perspektiven* i *Arbeiten zur Praktischen Theologie*, Bd. 27, Leipzig
- Schaefer, R.S./ Furuya, S./ Smith, L.M./

- Kaneshiro, B.B./ Toiviainen, P. (2012), «Probing neural mechanisms of music perception, cognition, and performance using multivariate decoding», i *Psychomusicology* 22(2), s.168-174
- Schweitzer, F./ Elsenbast, V. (2009, red.), *Konfirmandenarbeit erforschen. Ziele – Erfahrungen – Perspektiven i Konfirmandenarbeit erforschen und gestalten*, Bd. 1, Gütersloh
- Schweitzer, F./ Ilg, W./ Simojoki, H. (2010), *Confirmation Work in Europe: Empirical Results, Experiences and Challenges. A Comparative Study in Seven Countries i Konfirmandenarbeit erforschen und gestalten*, Bd. 4, Gütersloh
- Schwieger, H. (2011), «Das Priestertum aller Glaubenden und die Beteiligung am Gottesdienst», i: C. Schulz/ M. Meyer-Blanck/ T. Spieß (2011, red.), *Gottesdienstgestaltung in der EKD. Ergebnisse einer Rezeptionsstudie zum ‚Evangelischen Gottesdienstbuch‘ von 1999*, Gütersloh, s. 99-119
- Siegel, H. (1984), «Gottesdienst und Konfirmanden», i: *Handbuch für die Konfirmandenarbeit*. Herausgegeben vom Comenius-Institut in Verbindung mit dem Verein KU-Praxis, Gütersloh, s. 143-159
- Starck, R./ Scholz, I. (1998), *Gottesdienst mit Konfirmandinnen und Konfirmanden*, i: Comenius-Institut (1998, red.), *Handbuch für die Arbeit mit Konfirmandinnen und Konfirmanden*, Gütersloh, s. 253-272